

سیر تاریخی و تحول کتابخانه‌ها در افغانستان

نوشته: ع. ا. صابر

پیشگفتار:

طوری‌که بمشاهده می‌رسد بشر از همان آوانیکه جدیداً به کتابت و کتابخانه آشنا شدند با فکر ابتکاری در قسمت تهیه و تصنیف کتاب مطابق ذوق مراجعین خود همت گماشته و کتابخانه‌های مختلفی به وجود آوردند، چنانچه کتب دینی و مذهبی را در معابد و کلیساها، مواد حقوقی و قضایی را با اسناد رسمی در کتابخانه‌های دولتی، مواد و اوراق تحقیقی را در

این مقاله را آقای ع. ا. صابر دانشجوی افغانی رشته فوق لیسانس کتابداری دانشگاه تهران نوشته‌اند و کمیته انتشارات هیچگونه تغییری در متن مقاله و شیوه نگارش آن نداده است.

کتابخانه‌های عامه جا داده بودند. همچنان اشخاص متمول، علما و غیره دارای کتابخانه‌های شخصی و خصوصی بودند.

اولین کتابخانه را در افغانستان می‌توان به یکی از کتابخانه‌های معابد بامیان اطلاق نمود که ۱۱۰۰ سال قبل از امروز در نزدیکی پست ۳۵ متر وجود داشت و آثار کتبی روی پوست درخت از آنجا به دست آمده که امروز در موزه^۱ کابل موجود است. یک قسمت این کتاب را آقای سیلون لویی فرانسوی مطالعه کرده است که آثار مربوط به قرون (۳-۸) میلادی است. این اثر به رسم الخط سانسیریت است که از نگاه ادب اهمیت خاصی دارد. کتاب وینایا یکی از آثار بودایی دیگر مربوط همین قرن است. نویسندۀ این کتاب (اسوه کوشاه) شاعر و نویسنده معروف عصر کنیشکا است که در قرن ششم میلادی این کتاب را نوشته است. نسخه‌های دیگر از این کتاب از یک معبد قدیمی دیگر به نام کلکت بدست آمده است که ترجمه^۲ پالی و چینی آن بیش از ۵۰۰۰ صفحه است. موضوع کتاب بیشتر موعظه، پند و حکایات اخلاقی است.

در دوره^۳ سلطنت شاهان غزنه در آن دیار کتابخانه‌های مجلل و بزرگی وجود داشته است. آقای عبدالحق حبیبی دانشمند و محقق معروف افغانی طی مقاله‌ای می‌نویسد: یکی از راهبان انگلیس به نام الکویین بین سالهای ۷۵۰-۸۰۰ میلادی یعنی ۲۲۰ هجری از راه دمشق به ایران آمده است و در قزوین از زاهدی می‌شنود که نسخه اصلی (جیشر)^۴ در کتابخانه ملی غزنه موجود است. الکویین به اتفاق دو تن از همراهانش از راه اصفهان عازم غزنه می‌شوند و خودشان را به غزنه می‌رسانند و با کمک خزانه دار شهر غزنه

۱. انجمن آریانا دایرة المعارف. آریانا دایرة المعارف. کابل، مطبعه

دولتی، ۱۳۳۵، ص ۴۲۵-۴۲۶.

۲. رکن الدین همایونفرخ. تاریخچه کتابخانه‌های ایران و کتابخانه

عمومی تهران، اتحاد (بی تا)، ص ۳۳-۳۴.

که مدیریت کتابخانه غزنه را نیز به عهده داشت به آن نسخه نفیس دست می‌یابد و از آن نسخه برمی‌دارد و به ترجمه‌ی آن می‌پردازد و این کار یک سال و نیم بطول می‌انجامد. پس از آن به روم باز می‌گردد و محصول رنج سفر هفت ساله خود را که ترجمه از اصل جیشر بوده است به پاپ بزرگ تقدیم می‌کند.

آنچه از سفر الکوثین مستفاد است اینکه کتابخانه غزنه ملی بوده نه دولتی، دیگر اینکه فهرست مدون داشته است و همچنان در آن کتابخانه نسخه‌های منحصر بفرد نیز وجود داشته است و این نسخه‌ها را در صندوق‌های آهنی نگهداری می‌کردند. همچنان در این دوره می‌توان از کتابخانه بزرگ سلطان مسعود ابراهیم غزنوی یاد آورد که مسعود شاعر نامدار کتابدار آن بود.

اختراع ماشین چاپ و مطابع پیشرفت‌های محیرالعقولی در انکشاف چاپ کتاب و تعمیم کتابخانه‌ها بوجود آورد و کتابخانه‌های بزرگی در سراسر جهان بشمول افغانستان بنیان گذاری شد.

با انکشاف و تکامل جامعه افغانی کتاب و کتابخانه نیز در این مملکت سیر تکامل خود را پیمود. امروز انجمن‌ها و سازمان‌های آموزشی و دولتی علما و صاحب نظران دارای انواع کتابخانه‌ها بوده‌اند که ما زیلاً نمونه هر یک را از نظر می‌گذرانیم:

انواع کتابخانه‌ها در افغانستان

کتابخانه‌های عامه:

انکشاف کتابخانه‌های عامه در افغانستان با توجه خاص دولت از عرصه ۲۰ سال به اینطرف در جامعه افغانی عرض وجود کرده‌اند. در پیلان پنج‌ساله سوم اقتصادی کشور دولت راجع به بسط و توسعه کتابخانه‌های

عامه چنین تجویز گرفت. " کتابخانه‌های عامه که فعلاً فاقد ساختمان اساسی و مجموعه‌های خوب علمی اند طی پلان سوم اقتصادی کشور برای استفاده مردم بالخاصه طبقه جوان تسهیلاتی در ساختمان یک تعمیر اساسی و تهیه مجموعه‌های درخور استفاده به مصرف ۵ میلیون افغانسی و ۱۳۵ هزار دالری، دولت مد نظر گرفته است."

با صرف این پول و توجه خاص دولت، کتابخانه‌های عامه امروز در افغانستان یک محل مناسب برای تنویر افکار و آذهان مردم (اعم از خرد و بزرگسال) به حساب می‌شود. و دارای مجموعه‌های نسبتاً خوب و قابل استفاده هستند.

کتابداران کتابخانه‌های عامه افغانستان با معلومات فنی و تخصصی که دارند با فعالیت‌ها و زحمات خستگی ناپذیرشان فعالیت‌های کتابخانه‌ها را همزمان با پیشرفت سریع علم و تکنولوژی مطابق بخواسته‌های جامعه‌شان پیش می‌برند. و بحیث یک لابراتوار مؤثر علمی و تحقیقی آماده خدمت به جامعه خویش هستند.

اهداف کتابخانه‌های عامه:

- ۱- تهیه و تدارک مواد برای جامعه کتابخانه بمنظور تحقیق و مطالعه
- ۲- تهیه مواد در رشته‌هایی که جامعه کتابخانه به آن نیاز دارند.
- ۳- در نظر گرفتن برنامه‌های آموزشی مدنی و فرهنگی گروه‌های مختلف در جامعه.
- ۴- تشویق و ترغیب مردم در بکاربردن مواد کتابخانه.
- ۵- بکاربردن یک سیستم درست و جامع طبقه بندی ترتیب و تنظیم مواد در قفسه‌ها.
- ۶- تعقیب یک روش معقول در سیستم امانت کتاب.

۷- تهیه و تدارك شعبات معلوماتی برای دریافت معلومات ضروری برای کتابخانه .

۸- در نظر گرفتن بودجه کافی برای کتابخانه و بصرف رسانیدن معقول آن .

۹- تهیه و ترتیب برنامه‌های انکشافی و تطبیق و مراقبت آنها .

علاوۀ کتابداران برای تشویق و تحریک حسن استفاده از کتب و مواد کتابخانه به تهیه نشریه‌ها ، نمایش‌ها ، لسست‌های مواد خواندنی ، تعیین ساعات قصه‌گویی در برنامه کودکان ، سخنرانی‌ها در باره‌ی اهمیت کتابخانه و سایر سازمانهای اجتماعی می‌پردازند .

کتابخانه‌های عامه در افغانستان امروز برخلاف گذشته دارای شاخه‌ها و شعبات زیادی در نقاط مختلف مملکت است و بحیث یک شبکه معلوماتی در خدمت جوانان ، کودکان و بزرگسالان قرار دارد . هر کتابخانه عامه (چه بزرگ و چه کوچک) دارای بخشهای متعدد برای کودکان ، جوانان ، بزرگسالان و دسته‌های مختلف در جامعه خود‌ها هستند .

همچنان کتابخانه‌های عامه را دارای بخش‌های امانت و توزیع ، رفرنس یا مرجع ، مجلات و روزنامه‌ها ، بخش افغانستان شناسی ، بخش نسخه‌های خطی و بخش فهرست نویسی و طبقه‌بندی می‌باشد که همه فعال و وظائفشان طبق معمول پیش می‌رود .

خدمات فنی کتب و دیگر مواد برای کتابخانه‌های عامه کوچک در کتابخانه عامه مرکزی انجام می‌شود (مجموعه‌اش بیش از ۱۵۰۰۰۰ جلد کتاب است) . سیستم امانت کتاب اجازه می‌دهد که يك نفر با داشتن کارت استفاده از کتابخانه پنج کتاب را برای دو هفته امانت بگیرد . در صورت بوقت نرسانیدن کتاب جریمه‌های مختلف اخذ می‌گردد .

فعلاً کتابخانه‌های عامه در افغانستان از سیستم طبقه‌بندی دیویی

استفاده می‌کند. همچنان دارای يك سیستم خوب امانت بین کتابخانه‌ها بوده نیازمندی جامعه خویش را از راه‌های مختلف تأمین می‌کند. سیستم تبادل کتابخانه عامه با کتابخانه‌های معتبر دنیا مانند کتابخانه لنین در اتحاد شوروی، کتابخانه ملی قاهره، کتابخانه ملی هند و کتابخانه کنگره آمریکا برقرار است.

ط—رژ اداره:

رئیس کتابخانه يك نفر کتابدار بسویه دکترا از اتحاد شوروی است. اعضای آن همه لیسانسه دانشکده های مختلف دانشگاه کابل هستند.

پلان های آینده کتابخانه عامه:

کتابخانه عامه پلانهای آینده خود را درجه بندی و هرکدام را نظریه ضرورت به ترتیب زیر تحت اجراء قرار می‌دهد.

۱— انعقاد کورس‌ها و سمینارها جهت راهنمایی و هدایت کتابداران در تنظیم کتابخانه‌ها.

۲— تربیه و تهیه کتابداران متخصص.

۳— تنظیم و تطبیق اصول و قواعد کتابداری مطابق به شرایط و ضرورت مردم ما.

۴— تنظیم بودجه و امور مالی کتابخانه عامه و سایر شاخه‌های آن.

۵— جمع‌آوری نشریات داخلی و خارجی راجع به افغانستان.

۶— توسعه تبادل و نشریات بسویه بین‌المللی.

۷— کتابخانه عامه کابل باید کوشش و اقدامات خود را با سایر سازمان‌های

تربیتی— علمی و اجتماعی از قبیل دانشگاه‌ها، موزیم‌ها،

سازمانهای خیریه و تعلیمات اکابر وفق دهد و سایر کتابخانه‌ها

نیز در امانت دادن کتاب اشتراك مساعی کند و با مجامع کتابداران

روابط برقرار سازد تا با کمک ایشان ارزش خدمات کتابخانه‌های عامه بالا برده شود .

- ۸- تأسیس کتابخانه‌های عامه در استانها بمعنی واقعی آن .
- ۹- فراهم آوری تسهیلات اداری و حسابی برای کتابخانه‌های عامه .
- ۱۰- افتتاح مرکز و کتابخانه‌های بسیار از طرف کتابخانه‌های عامه کابل و مساعد ساختن زمینه برای سایر گروه‌ها در جامعه کتابخانه .
- ۱۱- برای تقویة سطح ذهنی کودکان کتابخانه عامه کابل کتب و وسایل خواندنی را به دسترس کودکان و شاگردان بگذارند ، همچنان در سایر مراکز طفل این کمک جهت بهره گیری آماده ساخته شود .
- ۱۲- نکته مهم در بیان آینده کتابخانه نظر مردم در مورد طرز بهبود و تهیه مواد خواهد بود .

کتابخانه نسخه‌های خطی

این کتابخانه به اساس برنامه‌های انکشافی دولت در سال ۱۳۴۵ توسط وزارت اطلاعات و کلتور در پهلوی کتابخانه‌های عامه با تشکیلات جداگانه بوجود آمد و به جمع آوری نسخه‌های خطی که میراث فرهنگی کشور ما است از راه‌های مختلف اقدام بعمل آمد و فعلاً به سرعت سیر تکامل خود را می‌پیماید .

در مرکز کتابخانه‌های خطی عالی‌ترین و گرانبهارترین نسخ قلمی حفظ شده است که از ارزش‌ترین ذخایر علمی و معنوی و ملی کشور ما بشمار می‌رود. این ذخایر ارزنده نه تنها از حیث موضوعات بلکه از نگاه نفاست و زیبایی ارزش خاصی دارد . نسخی که در کتابخانه خطی حفظ شده مربوط به دوره بعد از اسلام است . آثار قبل از اسلام کشور اغلب به روی سنگ‌ها دیوارها

مواضع تاریخی و پوست درختان و حیوانات می باشد: مانند آثار تاریخی بامیان، هده، سرخ کوتل، اشترک، آی خانم و غیره.

اغلب این آثار در موزیم کابل به نمایش گذاشته شده است. آثار دوره های قبل از اسلام به رسم الخط های مختلف از قبیل خروشتمی، یونانی، پهلوی، اوستایی، آرامی و دیوانگری می باشد.

قدیترین نسخه خطی در این کتابخانه عبارت از چند جلد قرآن های کریم است، که به خط حضرت امیرالمؤمنین علی (ک) حضرت امام حسن (رض) و حضرت عثمان (رض) می باشند. نوع خط این قرآن های کریم خط کوفی متداول قرن اول هجری است و به روی پوست آهونگارش یافته است و نیز سه جلد قرآن کریم به خط حضرت عثمان که در بخارا از روی نسخه خطی به قطع بزرگ چاپ شده است موجود است. بعضی از نسخ کم نظیر که از نگاه قدمت نگارش و از دیدگان نثر در و عربی دارای اهمیت است زیلاً از آنها نام می بریم.

- ۱- سراج القلوب نثران مربوط به قرن ۴-۵ ه است.
- ۲- کیمیای سعادت نسخه عالی مربوط قرن هفتم هجری.
- ۳- کنزالعلائیه نسخه عالی مربوط قرن هفتم هجری.
- ۴- روح الازواج مربوط قرن هشتم از امیرحسینی سادات.
- ۵- فصل الخطاب از محمد بن محمد حافظ البخاری معروف به خواجه پارسا. ۸۲۲ ه
- ۶- رساله در تصوف به خط ابوبکر بن صوفی ۸۹۴ ه.

کتابخانه نسخ خطی نه تنها از نگاه داشتن نسخه های خطی بلکه از نگاه هنر و کارهای مختلف هنری نیز دارای اهمیت است از قبیل هنر مینیاتوری، خطاطی و غیره در دوره های بعد از اسلام که در سرزمین هنرپرور ما وجود داشت. برخی از نسخ این کتابخانه دارای پشته های زیبای نقاشی

ورنگ آمیزی شده می باشد ، مانند پشتی های ضربی ، روغنی چرمی (به انواع مختلف) و غیره .

يك تعداد زیاد نسخ این کتابخانه به خط استادان نامی افغانی است که از نگاه هنر خطاطی دارای ارزش های زیادی است این استادان عبارتند از :

سلطان محمد خندان و شاگردش قاسم شاه ، میرعلی و میرعماد الحسنی ، و هم به خط خوشنویسان نستعلیق چون میرعبدالرحمن خطاط زمان امیر عبدالرحمن خان پادشاه اسبق افغانستان ، میرزا محمد یعقوب خان کابلی ، شیخ محمد رضا خراسانی که مدت ها در کابل بسر برده است و ده ها خطاط چیره دست دیگر .

نسخ این کتابخانه به انواع مختلف خط ها مزین است که مهم ترین آنها عبارتند از کوفی ، نستعلیق ، نسخ ، ثلث ، محقق ، ریحان و غیره . در این کتابخانه لواجی زیبا به انواع از این خط ها وجود دارد که برخی روی صراحی ، گلدان ، آفتابه و غیره است و انواع خط ها در آن وجود دارد . علاوه بر آن يك جلد قرآن کریم به روی يك پارچه کتابت شده و در بین يك العاری مخصوص قرار دارد . این العاری به شکل مدور ساخته شده است که تکه با میله دورانی آن ارتباط دارد . می توان با دور این میله تمام قرآن را خواند . همچنان يك لوحه قل هو الله شریف به خط نسخ در بلور بین يك چوکات مطلا می باشد وجود دارد . در بین مجموعه این کتابخانه نسخه های دیگری به نام گنجینه خطوط از محمد علی هروی است که در آن انواع خط از اول قرون هجری تا امروز معرفی گردیده است .

مجموعه ای این کتابخانه خطی اکثراً به روی انواع کاغذها از قبیل خوقندی ، خانبالغ ، حنایی ، سمرقندی ، ابریشمی ، هندی ، فرنگی و غیره است . محتوی کتابها زیادتر مذهبی است اما در ضمن آن موضوعات دیگر

از قبیل فلسفه، تاریخ، نجوم، جغرافیا، قاموس هانیز به چشم می‌خورد.
زبان این مجموعه فارسی (دری) پشتو، پهلوی، ترکی، اردو،
سانسکریت، دیوانگری^۱ و غیره است.

طرز جمع‌آوری نسخ خطی :

۱- از اشخاص انفرادی: کسانی اند که شغل شان جمع‌آوری کتاب
و دیگر آثار خطی و هنری است و از قضبات و قراء آنها را جمع‌آوری نموده
بفروش می‌رسانند. و یا برخی از افراد نسخ شخصی خودهارا که به ارث
از اجداد خویش گرفته‌اند بفروش می‌رسانند.

۲- از طریق اهدا: هستند کسانی که برای خدمت به فرهنگ و کلچر
مملکت خویش و بمنظور حفظ بهتر نسخ خطی آنها روی احساسات وطن-
خواهانه و ملحوظات دیگر افتخاری بعضی از نسخ خطی خودها را به
کتابخانه خطی اهدا می‌کنند و نام شان بحیث عضو افتخاری کتابخانه در
دفتر مخصوص ثبت می‌شود.

۳- همکاریها: بعضی اوقات کتابخانه‌های ممالک دوست فوتوکاپی
های
نسخ خطی مربوط به افغانستان را از روی همکاری به این مرکز می‌فرستند.
۴- در گذشته چنین اتفاق افتاده است که نسخ خطی کتابخانه
سلطنتی سابق جمع‌آوری و در سال ۱۳۴۵ قسماً به کتابخانه خطی انتقال
داده شد. در این اواخر مقام نخست وزیری بیش از ۸۵ جلد نسخه خطی
به این مرکز اهدا کرد. این کتابخانه فعلاً در حدود ۴۰۰۰ جلد نسخه
خطی دارد.

برنامه‌های آینده:

به اساس برنامه‌های انکشافی دولت در آینده يك ساختمان عصری و

مجهز با تمام وسایل فنی در سالنگ وات مدنظر گرفته شده است که از هرنگاه
مجهز خواهد بود ، مانند داشتن وترین های مختلف وسایل جلوگیری از
حریق ، ادویه ضد مورپانه ، کرم کتاب ، وسایل جلوگیری از فرسودگی کتاب
و غیره . مقدار بودجه کافی در اختیار کتابخانه گذاشته خواهد شد تا صرف
تهیه بیشتر نسخ خطی و دیگر آثار فرهنگی گردیده باشد . البته نسخ خطی
تحت نظر يك هیات مرکب اعضای افتخاری و اهل فن خریداری و تهیه
خواهد شد .

کتابخانه های آموزشی :

الف : کتابخانه های مکاتب (دبستان - راهنمایی - دبیرستان)
بابوجود آمدن اولین مکتب (۱۹۰۴) به نام مکتب حبیبیه کتابخانه های
مکاتب در افغانستان تشکیل شد . بابوجود آمدن هر یک از واحدهای آموزشی
کتابخانه ی جدید برای آن در پهلوی سایر کتابخانه ها افزوده شد .
واضحاً هر مکتب به يك کتابخانه ضرورت شدید دارد چه در خلال تکمیل
برنامه های آموزشی مربی و دانشجو نیاز شدیدی به کتاب و کتابخانه دارد .
کتابخانه های مکاتب در افغانستان امروز تنها اتاق ذخیره کتاب نبوده بلکه
مرکز مواد درسی (کتاب ، مجلات ، تصویرها ، فلیم ، پروجکتور ، موسیقی)
می باشند .

امروز ضرور است کتابخانه های مکاتب ، مرکز آموزشی محسوب شود ، زیرا
کتابخانه های مکاتب در پیشرفت و ترقی آموزش نقش ارزنده دارند و در رشد
سویه شاگردان رول مهمی را ایفا می کنند .

کتابخانه های دبستان نیز بطور عموم کتب و مواد یکه در خور ذوق و علاقه
شاگردان باشد تهیه می دارند تا عادت به مطالعه و طرز آشنائی با کتابخانه
را برای بچه ها بیاموزاند و طرز آموزش و استفاده از کتاب را در نهاد بچه ها

امروز از شاگردان کودکان تا نوجوانان دوره راهنمایی جهت
استماع داستانها و قصه‌های تفریحی و امانت گرفتن کتاب برای اجرا و انجام
تکالیف کلاسی خودها به کتابخانه می‌روند .

کتابخانه‌های مکاتب به مقدار کافی مواد به منظور استفاده در کلاس‌ها
آماده می‌داشته باشند تا مسلسل از آنها در کلاسها استفاده شود. بطور مثال
اگر درس کلاس هشتم تاریخ افغانستان باشد مربی می‌تواند به اندازه کافی
مواد مربوط به تاریخ افغانستان را مانند نقشه‌ها، مدل‌ها و غیره در کلاس
بیاورد و طرف استفاده مستقیم کلاس عملاً قرار داده بعد ختم کلاس دوباره
به کتابخانه در بخش مخصوص مسترد نماید .

کتابخانه مکاتب بمنظور راهنمایی و کمک شاگردان در استفاده و
بکاربردن مواد کتابخانه روش‌های مشخص معلمانی انجام وظیفه می‌نمایند. کتابداران
مکاتب عموماً معلمان با تجربه و یا لیسانسه‌های یکی از دانشکده‌های
دانشگاه کابل می‌باشند . و ضمناً در فن کتابداری به اساس برنامه‌های
دولت آموزش ابتدایی کتابداری در دوره‌های قصیرالمدت می‌بینند .

کتابخانه‌های مکاتب متوسطه^۱ از کتابخانه‌های مکاتب ابتدایی^۲ فرق
زیادی ندارند . منتها در کتابخانه‌های مکاتب متوسطه کتب بیشتر جمع‌آوری
می‌گردند که البته مشکلات انتخاب و تهیه آنها نسبت به کتابخانه‌های مکاتب
ابتدایی بیشتر است . کتابخانه‌های لیسه‌ها^۳ به نسبت داشتن شاگردان
زیاد بزرگتر و جامع‌تر است و در آنها کتب و مواد به پیمانۀ وسیع‌تر جمع‌آوری
می‌شود . بعضی از این کتابخانه‌ها دارای بخشهای علوم، اجتماعیات،
ریاضی و زبان می‌باشند که بدون شك اتاق کنفرانس، اتاق مطالعه آلات
سمعی و بصری با محل‌های مناسبی نیز در این کتابخانه‌ها وجود دارد .

۱. راهنمایی ۲. دبستان ۳. دبیرستان

کتابخانه‌های لیسه‌ها بیشتر شکل رسمی و اساسی دارند. شاگردان لیسه‌ها معمولاً به تنهایی در کتابخانه‌ها مطالعه می‌کنند و ضرورت نیست که به صورت دسته جمعی و صنفی مانند شاگردان دوره‌های ابتدایی مواد کتابخانه را استعمال نمایند. از همین جا است که شاگردان لیسه‌ها طرق حل مشکلات و روش تحقیق را آموخته‌اند و آماده پیشبرد دوره پوهنتون می‌گردند.

شاگردان لیسه‌ها در اجرای کارهای کتابخانه نقش بارزی دارند. بسیاری کتابخانه‌های مکاتب دارای کلب‌ها بوده و اعضای این کلب‌ها وظایف مختلفی را در جریان ساعات آموزشی و یا خارج از آن انجام می‌دهند.

ب: کتابخانه پوهنتون کابل (دانشگاه کابل)

اولین بنای کتابخانه در دانشگاه کابل سال تشکیل اولین دانشکده پزشکی (۱۳۱۱) در دانشگاه کابل است. متعاقب آن هر دانشکده بعد بوجود آمدن در چارچوب دانشگاه صاحب یک کتابخانه نسبتاً فعال گردید. اما نیاز شدید دانشگاه کابل سبب شد تا در سال ۱۳۴۳ مطابق ۱۹۶۴ با تکمیل ساختمانهای جدید دانشگاه کتابخانه مرکزی به شکل خیلی مدرن در دانشگاه بوجود آید. ساختمان کتابخانه مرکزی که به کمک مشترک امریکا و افغانستان تکمیل گردید گنجایش بیش از ۳۰۰ هزار جلد کتاب را دارد، با در نظر داشت بخش‌های متعدد مانند کتابخانه، مرجع، مجلات و روزنامه‌ها بخش امانت و توزیع، افغانستان شناسی، سمعی و بصری، اکوزیشن، صحافی و سالون مطالعه به گنجایش بیش از ۸۰۰ نفر.

دانشگاه‌های امریکایی (اندیانا، وایومنگ و نبراسکا) در فعال ساختن این کتابخانه که حالا بحیث اولین کتابخانه نمونه در افغانستان

حساب می شود سهم ارزنده‌ی داشتند . در ابتدای تشکیل این بنا خانم نیوا وایت (Neva L. White) از دانشگاه وایومنگ به کابل آمد و در تهیه مهسل و وسایل دیگر کتابخانه و غنی ساختن مجموعه کتابخانه از داخل افغانستان و امریکا و همچنان در پیاده کردن سیستم طبقه بندی و فهرست نویسی کنگره (L.C.) سهم فعال گرفت و اساس کتابخانه مرکزی دانشگاه به شکل امروزی مرهون زحمات خستگی ناپذیر ایشان است. در سال ۱۹۷۱ پروفسور میکملین (Prof. Macmillan) از دانشگاه اندیانا به کابل آمد و در تکمیل مجموعه کتابخانه از نگاه زبان انگلیسی سفارشات صادر نمود که به اساس آن به تعداد ۱۵۰۰ جلد کتاب از جانب تیم اندیانا در دانشگاه کابل به اختیار کتابخانه مرکزی گذاشته شد . تیم توأمیت اندیانا در دانشگاه کابل در تهیه وسایل و لوازم طرف نیاز کتابخانه سهم فعال داشت چنانچه برگه‌های سفارشی کتب از کتابخانه کنگره امریکا از طریق این تیم به کتابخانه مواصلت می‌کرد و کتابخانه همیشه در تکمیل نیازهای تخنیکی و فنی خویش از نگاه فهرست نویسی و دریافت برگه‌های فهرست نویسی کتب زبان انگلیسی از کمک‌های این تیم برخوردار بوده‌است .

تیم دانشگاه نبراسکا که تازه جای تیم اندیانا را در کابل گرفته است تا حال به فعالیت‌های کتابخانه سهم نگرفته است .

نا گفته نباید گذاشت که تیم‌های وایومنگ و اندیانا زیاده از پنج نفر کتابداران افغانی را از بورس‌های تحصیلی خودها مستفید گردانید و همه بعد دیدن آموزش کتابداری و گرفتن تخصص دوباره به افغانستان برگشتند و فعلا در گردانیدن چرخهای فعالیت‌های کتابداری افغانستان سهم فعال دارند .

- ۱- با تشکیل کتابخانه مرکزی و انتقال کتب از دانشکده ها به کتابخانه مرکزی استادان و دانشجویان يك دانشکده از کتب علمی که در دیگر دانشکده ها وجود داشت استفاده کرده می توانند .
- ۲- دانشگاه کابل نمی توانست کاپی های متعدد يك کتاب را برای تمامی کتابخانه های مربوط دانشگاه تهیه و خریداری نماید .
- ۳- دانشگاه کابل نمی توانست برای کتابخانه های هر دانشکده کتابدار تخصصی تهیه نماید .
- ۴- اکثر مواد در کتابخانه های دانشکده ها بدون استفاده می ماند و کتابخانه ها آنها را حفظ می کردند در کتابخانه مرکزی این مواد همه قابل استفاده گردید .
- ۵- اعضای کتابخانه فهمیده نمی توانستند در هر موضوع چه تعداد کتاب دارند آیا تعداد این کتب کافی است یا نه ؟ . با وجود آمدن کتابخانه مرکزی دانشگاه آنها می دانند در چه موضوع چه تعداد کتاب دارند و بیلانس (ترازنامه) بین موضوعات را حفظ می کنند . البته با در نظر داشت نیاز جامعه کتابخانه .

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مجله علمی علوم انسانی

اهداف کتابخانه مرکزی دانشگاه :

کتابخانه مرکزی دانشگاه کابل رکن مهم سازمان های تحصیلات عالی در کشور است . دانشجویان ، استادان ، و کارمندان اداری پوهنتون کابل نیازمند مطالعه و تحقیق بیشتر می باشند . آنها در پهلوی کتب و مواد معدرس همزمان با پیشرفت علوم و معلومات روز و بمنظور در فرد ازیستن و دانستن علم فردا ضرورت به کتابخانه دانشگاهی بحیث يك رکن حیاتی و مجهز به هرگونه مواد علمی دارند .

کتابخانه پوهنتون کابل حیثیت یک سازمان علمی و آموزشی را دارد با داشتن تعداد زیاد کتب، مجلات، روزنامه‌ها و دیگر مواد مورد نیاز محصلان، استادان و کادر اداری در رفع احتیاج جامعه خویش می‌کوشد. خارج از کتابخانه مرکزی دانشگاه کابل بسیاری از دانشکده‌ها نیز دارای کتابخانه جداگانه نیز می‌باشند و مجموعه‌های بخصوص در رشته‌های تخصصی خویش دارند، تا معلومات ارزنده و فوری به دانشجویان رشته خویش عرضه کنند. کتابخانه‌های پوهنتون کابل مانند کتابخانه‌های سایر دانشگاه‌های ممالک دیگر مجهز به کتب و مواد تحقیقی دیگر از قبیل فیلم، فیلم سترپ‌ها، تصاویر، ریکاردها، فوتوگرافها، ماشین یا دستگاه خواندن میکروفیلم، پروجکتورفیلم و بیش از ۴۰۰ رول فیلم‌های آموزشی می‌باشند.

هدف و مرام کتابخانه متکی بر هدف و مرام سایر پوهنتون‌های بزرگ دنیا بوده و جهت انجام مقاصد آتی بنیان گذاری شده است.

۱- بمنظور کمک و پیشبرد برنامه‌های درسی و آموزشی.

۲- حفظ، نگهداری و بکاربردن صحیح کتب و سایر مواد کتابخانه

۳- تهیه مواد و دیگر لوازم برای کتابخانه همزمان با پیشرفت علوم

و انکشاف جامعه با در نظر داشت دسته‌های مختلف در محیط

آموزشی. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۴- راهنمایی مثبت و فعال دانشجویان در بکاربردن مواد کتابخانه

۵- تشویق دانشجویان، استادان و کادر اداری دانشگاه در استفاده

از کتابخانه.

۶- کمک به استادان و تحقیق کنندگان در پیدانمودن و به اختیار

گذاشتن مواد طرف ضرورت شان.

۷- تشویق دانشجویان در مطالعه و بکاربردن مواد خارج از کتابخانه.

۸- اشتراك مساعی با دیگر کتابخانه‌ها در ایجاد سیستم امانت بین

کتابخانه‌ها.

برعلاوه نکات فوق دایر نمودن کورس های قصیرالمدت کتابداری و آشنا ساختن کتابداران افغانی به معلومات ابتدایی راجع به کتابداری مرام و هدف این کتابخانه را می سازد . چنانچه تا حال دویار اینجور دوره های آموزشی کتابداری توسط کتابخانه مرکزی دایر شده است .

همچنان کتابخانه مرکزی دانشگاه با کتابخانه های معتبر اکثر معالک جهان در تماس بوده آثار نویسندگان کشور را همیشه برای آنها می فرستند و در مقابل آثار تحقیقی و علمی از جانب کتابخانه های موصوف دریافت می دارد . یعنی تبادل بین کتابخانه مرکزی و کتابخانه های معتبر دنیا وجود دارد که می توان از کتابخانه های ذیل نام برد .

کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران ، کتابخانه ملی جمهوری خلق چین ، کتابخانه مرکز سازمان ملل ، کتابخانه ملی جمهوری عربی مصر ، کتابخانه ملی هند ، وغیره .

کتابخانه دارای يك نشریه سه ماهه است که در آن خبرهای کتابخانه ها لست کتب جدید فهرست شده نشر می شود .

اداره کتابخانه :

در اداره کتابخانه آمر عمومی کتابخانه (آقای ستوده تخصص کتابداری از امریکا) و دیگر اعضای علمی آن حصه دارند برای اینکه به نحوه فعالیت هر بخش از کتابخانه آشنایی حاصل کنیم مختصری از وظایف هر يك را بعد ارایه يك چارت تشکیلات کتابخانه شرح خواهیم داد .

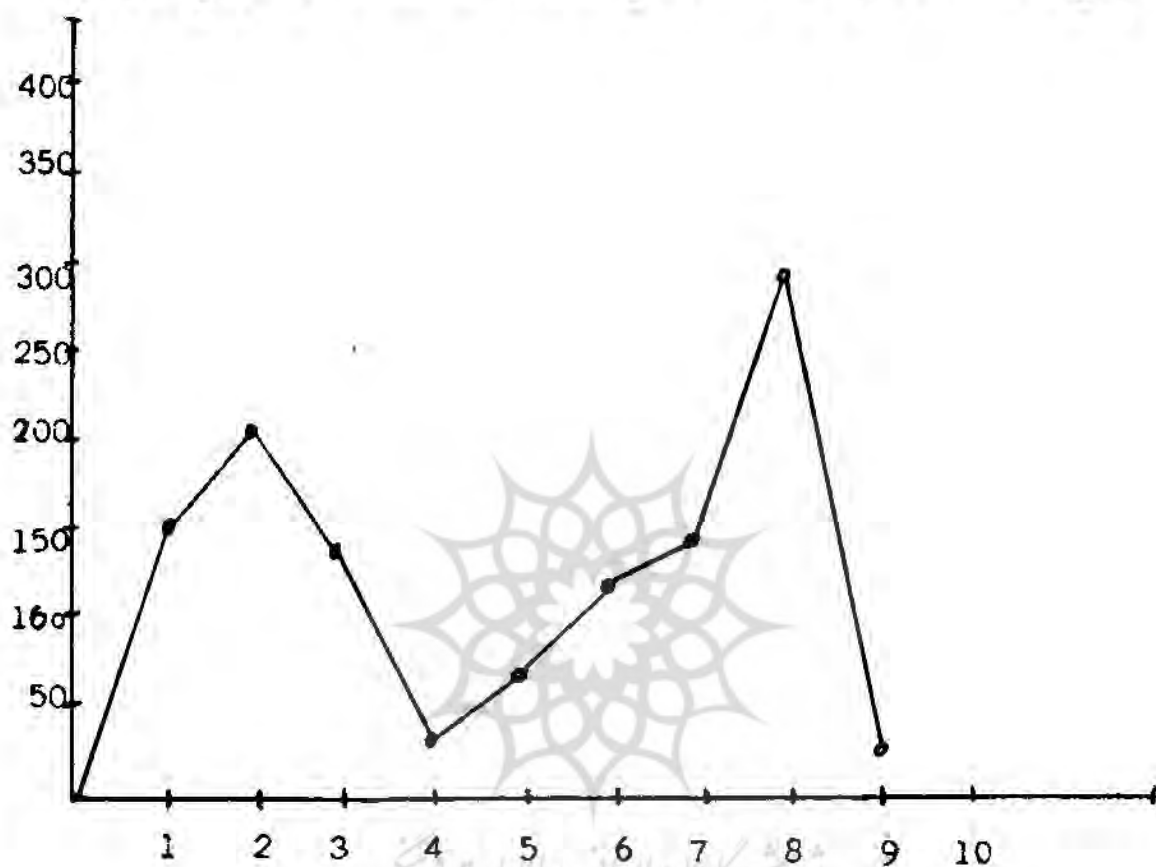
بخش فهرست نویسی و طبقه بندی :

این بخش در فهرست نمودن کتب و دیگر مواد مطابق اصول کتابخانه کنگره امریکا عمل می نماید .

مسئولیت انجام کارهای این شعبه بیدوش یکی از معاونین کتابخانه

می باشد که در امریکا تحصیل نموده است. برگه های کتب انگلیسی عموماً برای کتابخانه از جانب کتابخانه کنگره امریکا تهیه می شود و توسط گروه دانشگاه اندیانا به دسترس و اختیار کتابخانه قرار می گیرد.

برای آشنائی با نحوه فعالیت این شعبه گراف کتب کتلاک شده زبان فارسی هشت ماه اول سال تعلیمی ۱۳۵۳ دانشگاه از نظر می گذرانیم.

مجموعاً در جریان (۹) ماه تعداد (۱۴۸۵) جلد کتاب توسط این بخش کتلاک گردیده است. که شامل آثار استادان، پایان نامه های دانشجویان و کتب علمی زبان فارسی (نری) می باشد.

بخش امانت کتاب:

وظیفه این شعبه امانت دادن کتاب مورد ضرورت استادان، دانشجویان محققین و کدر اداری دانشگاه می باشد. کارکنان این شعبه کوشیده اند

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 کتابخانه جامع علوم انسانی

کمیته مشورتی کتابخانه
 متشکل از اعضای دانشکده ها

معاون فنی کتابخانه

بخش اکویژیشن (تهیه و تدارک)

بخش فهرست نویسی و طبقه بندی

بخش صحافت

بخش تهیه فوتوگراف ها

رئیس کتابخانه مرکزی دانشگاه

استخدام
 بودجه
 تهیه راهورها

معاون امور اجرائی

سکرتسری

مستند مین کتابخانه

مشاور کتابخانه

سکرتسری

معاون امور فرائت خانه

بخش امانت یا توزیع

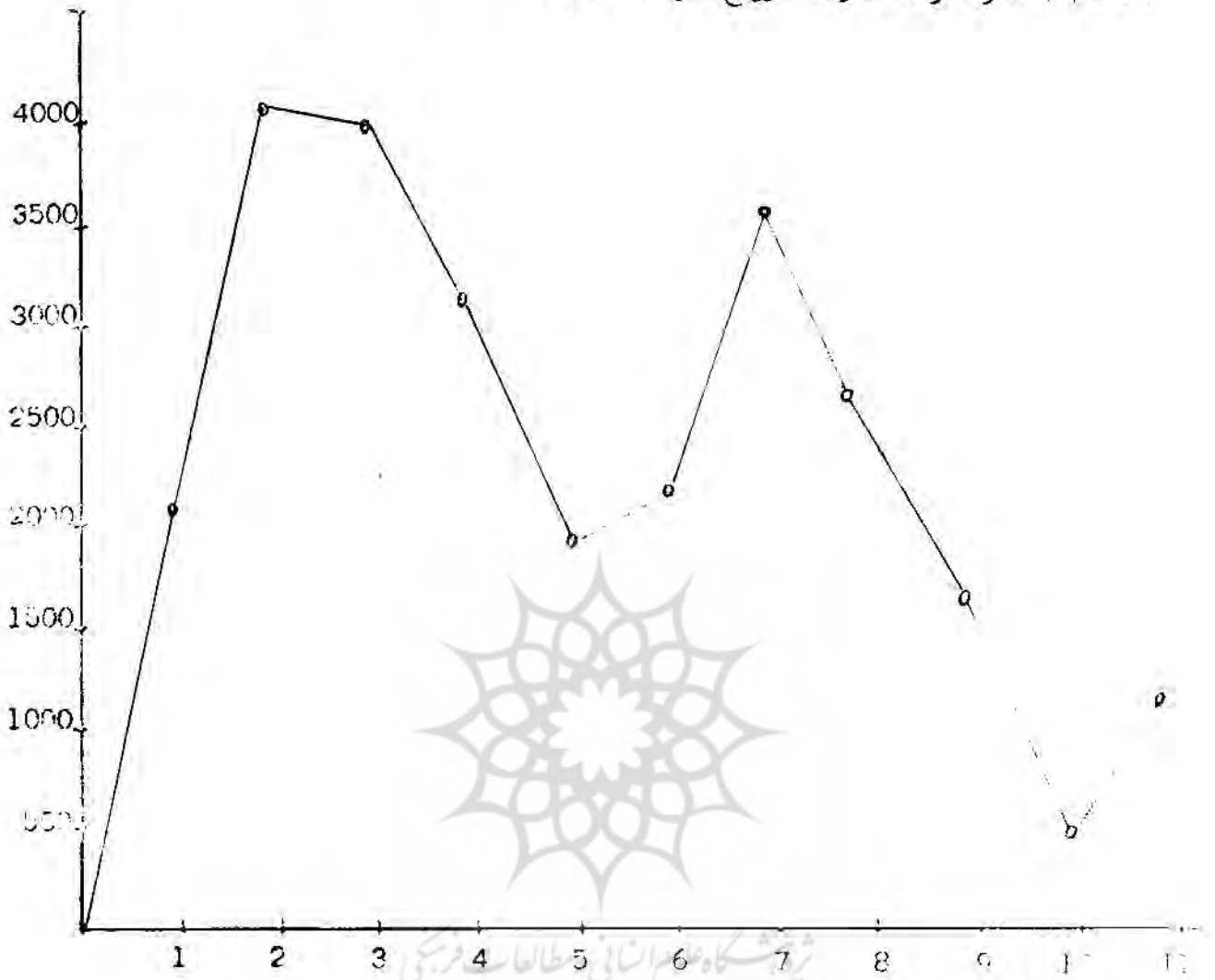
بخش مرجع یا رفرنس

بخش مجلات و روزنامه ها

بخش عمومی و بصری

افغانستان شناسی

تا بزودترین فرصت کتب مورد نیاز مراجعین خویش را در اختیارشان قرار دهند. کراف نحوه فعالیت شان در ۱۱ ماه سال تحصیلی برای بیش از ۱۲۰۰۰ نفر کارت عضویت توزیع نموده است.

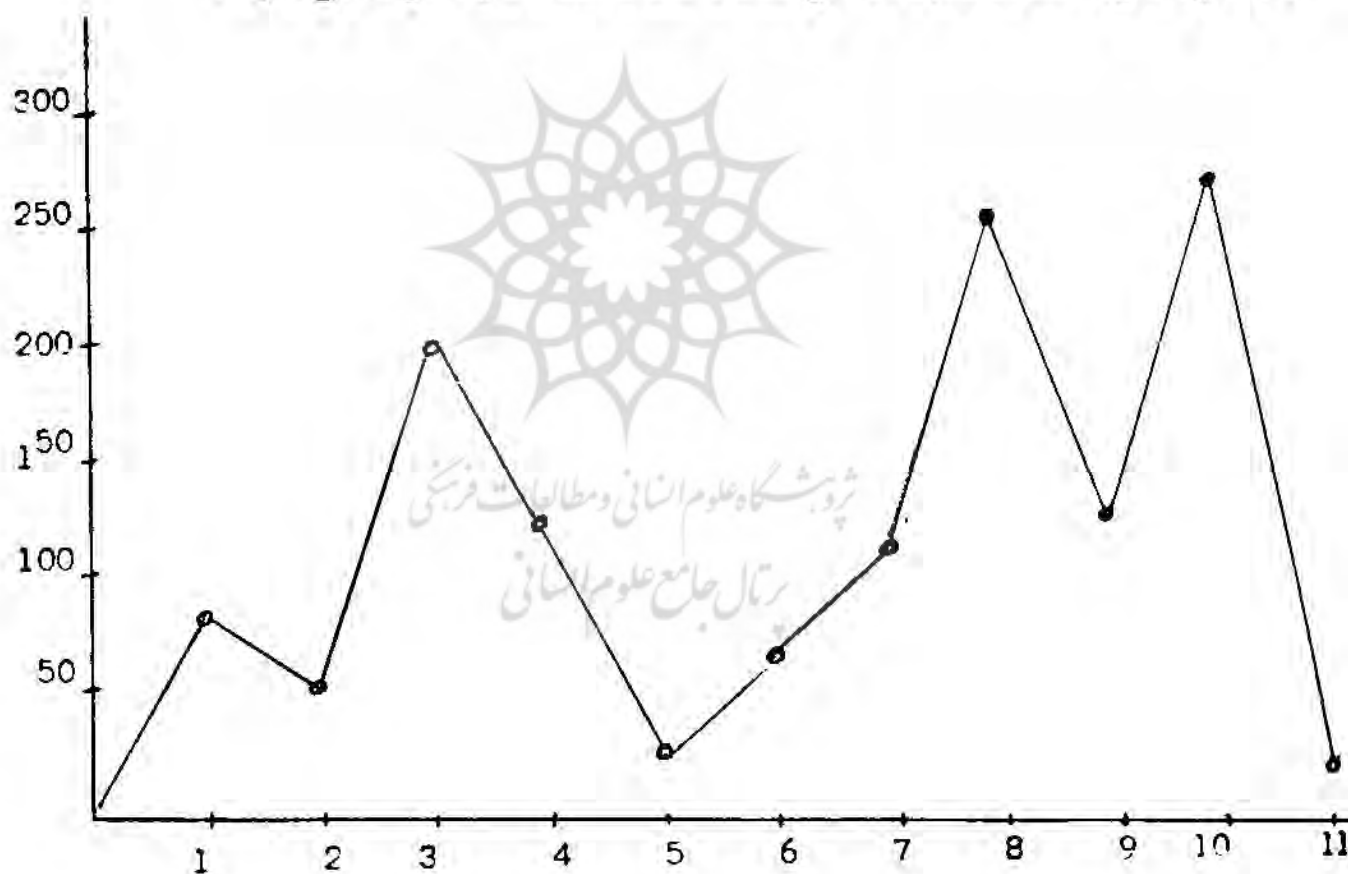
شعبه ریفرنس یا بخش مرجع:
 دانشگاه آزاد اسلامی - واحد تهران مرکزی
 سال جامع علوم انسانی

در این بخش کتب اصلی مرجع که همه وقت طرف استفاده بوده قرار دارد از قبیل فرهنگ ها، انسایکلوپیدها، کلیات ها، سالنامه ها و غیره می باشد. در پهلوی این مجموعه ورتیکل فایل نیز بصورت فعال تنظیم شده است که در آن بریده های اخبار و غیره وجود دارد و همیشه طرف استفاده مراجعین کتابخانه قرار دارد.

بخش اکوزیشن یا تهیه و تدارک مواد :

این بخش در تهیه مواد طرف احتیاج کتابخانه دانشگاه و دانشکده‌ها از منابع و مراجع طرف معامله می‌کوشد و توسط برگه‌های مخصوص سفارش و گذاشتن آنها در فایل های مربوطه فعالیت های خود را پیش می‌برد .
برعلاوه وظایف تبادل به بین مراجع و منابع داخلی و خارجی ثبت و راجستریشن مواد آموزشی و کتبی که به کتابخانه می‌رسد بدوش این بخش است . این شعبه موظف است که به تمامی مواد مارك کتابخانه دانشگاه کابل را تعلیق نماید .

گراف مواد یکه ظرف ۱۱ ماه سال تحصیل دانشگاه توسط این شعبه به بخش های مختلف کتابخانه فرستاده شده است زیلا ارائه می‌شود .

بخش مجلات روزنامه‌ها :

بخش مجلات و روزنامه‌ها هم با در نظر داشت هدف و مرام آموزشی

همیشه در خدمت استادان ، دانشجویان و سایر مراجعین کتابخانه بوده و از راه تهیه و تنظیم مجلات و روزنامه‌ها و ساختن کلکشن‌ها تا حد توان و قدرت خویش به جامعه کتابخانه خدمت می‌کند . اشتراك مجلات و روزنامه‌ها از منابع داخلی و خارجی وظایف اصلی این بخش را می‌سازد . کار دکس مجلات داشتن بیش از ۲۰۰ عنوان مجله و روزنامه‌های خارجی را در پهلوی روزنامه‌ها و مجلات داخلی نشان می‌دهد .

بخش افغانستان شناسی :

این بخش بمنظور رفع نیازمندیهای دانشمندان ، محققین ، استادان و دانشجویان و سایر مراجعین داخلی و خارجی درباره افغانستان بنیافته است و تمام مواد یکه در این بخش جمع‌آوری گردیده همه و همه درباره افغانستان است . این بخش از ۴ سال به اینطرف در چارچوب کتابخانه مرکزی دانشگاه کابل بوجود آمده است .

بخش نسخه‌های خطی :

بخش نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی دانشگاه کابل از پربهاترین و پیرارزش‌ترین منبع ثقافت و فرهنگ کشور ما است . در گردآوری این مجموعه کوشش بعمل آمده است تا نسخ ممتاز و مواد دست نخورده اصلی و اولی‌تهیه گردد و به منابع این بخش افزود گردد . فهرست مجموعه این بخش عنقریب تکمیل و چاپ خواهد شد . آثار مربوط این بخش بیش از ۵۰۰ نسخه است که در بخش علیحده بمنظور استفاده متخصصان و متبعان گذاشته شده است . اثرهای خطی از این بخش بهیچ صورت از کتابخانه خارج شده نمی‌تواند .

بخش صحافی :

این شعبه که با توجه خانم نیوا وایت Neva. White با انواع

ماشین آلات در چارچوب کتابخانه مرکزی بنیافته همیشه کوشیده است تا کتب و دیگر مواد کتابخانه که در اثر استعمال کهنه می‌شوند دوباره ترمیم نماید. علاوهً تمام کلکسیون‌های مجلات و روزنامه‌ها در این بخش پشتی و صحافت گردیده به بخش‌های مربوط کتابخانه فرستاده می‌شود.

دایر نمودن نمایشگاه‌ها:

در طول این سال کتابخانه بر علاوه پیشبرد وظایف خویش موفق گردید تا زمینه را برای افتتاح دو نمایشگاه کتاب فراهم نماید. همچنان در طول همین سال در تالار کتابخانه پوهنتون کابل سمینار بین‌المللی پیرروشان دایر گردید.

فهرست آثار علمی استادان و محصلان پوهنتون که از جمله نشریات کتابخانه پوهنتون کابل است بصورت الفبایی معرف اصلی ترتیب و چاپ گردید. البته این نوع فهرست‌ها و ترتیب‌شان در آینده نیز توسط کارکنان کتابخانه مرکزی دانشگاه کابل دوام خواهد داشت.

کتابخانه‌های اختصاصی در افغانستان:

کتابخانه‌های اختصاصی در افغانستان برای برآوردن نیازهای مخصوص سازمانها، اتجمن‌ها و ادارات دولتی که به آن تعلق دارند خدمت می‌کنند. مانند کتابخانه‌های بانکها، شرکت‌ها و سازمانهای اختصاصی، آموزشی و قضائی. بسیاری کتابخانه‌های تحقیقی و دولتی در افغانستان در جمله کتابخانه‌های اختصاصی هستند.

در عصر کنونی کتابخانه‌های اختصاصی نظریه تحولات و پیشرفت سریع و روزافزون علوم مختلف و انکشاف سازمانی که کتابخانه مربوط آن می‌باشد اهمیت و ارزش زیادی را حایز گردیده است. متخصصین و دانشمندان با مراجعه و تحقیق در کتابخانه‌های اختصاصی از پیشرفت‌ها و انکشافات اخیر

(جدید) مطلع می گردند .

کتابداران این نوع کتابخانه‌ها گرچه اکثراً کتابدار متخصص نیستند اما دست کمی از متخصصان رشته ندارند و در انجام وظایف خویش بطور عمومی متوجه اهداف ذیل می باشند :

- ۱- در نظر گرفتن نیاز سازمانیکه که کتابخانه مربوط آنست .
 - ۲- تشریح مفصل درباره مجموعه کتابخانه اختصاصی .
 - ۳- بکار بردن سیستم درست طبقه بندی .
 - ۴- اشتراك مساعی با دیگر کتابخانه‌ها در برقراری امانت بین کتابخانه ها .
- بسیاری از کتابداران کتابخانه‌های اختصاصی علاوه از آموزش ابتدائی کتابداری که در دوره‌های کوتاه می بینند در موضوع اختصاصی کتابخانه نیز آموزش ابتدائی می بینند که البته این دسته کتابداران دارای اهلیت و کفایت خوبی بوده حیثیت راهنما را نیز در رشته اختصاصی دارند .

بیشرفت علم کتابداری و توسعه کتابخانه‌ها در سالهای اخیر :

علم کتابداری در افغانستان مانند سایر ممالک دنیا سابقه طولانی ندارد بلکه خیلی جدید است . دریلان های پنجساله اقتصادی کشور بسط و توسعه کتابخانه‌ها ، تهیه وسایل و لوازم آنها از برنامه‌های مهم دولت بود و به آن توجه جدی مبذول گردید . در تکمیل این اهداف دولت وزارت آموزش و پرورش و وزارت اطلاعات و کلچر موظف بسررسانیدن این خواسته دولت شدند .

به اساس این برنامه در ۱۹۵۶ Prof. Feather, Alan Hynemen متخصصین کتابخانه کنگره امریکا به افغانستان آمدند بعد يك سروی عمومی به طرح برنامه‌ها سریع و عاجل کتابخانه‌های آموزشی را روی دست گرفتند . به اساس این برنامه هیاتی بشمول دکتر کولمن Dr. Colman عضو گروپ

دانشگاه اندیانا موظف در امور کتابخانه ها و پروفیسور فیدر Prof. Feather به تهران رفتند تا در پیاده کردن يك سیستم خوب طبقه بندی و تهیه مواد برای کتابخانه های آموزشی از تجارب و كمك های سازمان های مربوط آنجا استفاده کنند . این هیات درباره دستیابی به مواد فرهنگی مذاکراتی با آقای همایون صنعتی زاده منتظم مؤسسه انتشاراتی فرانکلین و مقامات دیگر ایرانی انجام دادند که نتیجه آن خیلی مفید و ثمربخش بود و در برنامه های کتابخانه های آموزشی بحیث يك راهتما پذیرفته شد .

در ۱۹۶۴ سازمان Unesco نقش خود را در تعمیم فن کتابداری با فرستادن متخصص کتابداری به صورت شایسته ایفا کرد . کتاب و دیگر لوازم طرف احتیاج کتابخانه های افغانستان از طریق نمایندگی Asia Foundation و موسسه انتشارات فرانکلین در کابل تهیه گردید . در سال ۱۹۶۹ يك مرکز مجهز تهیه کتب برای کتابخانه های آموزشی در سازمان تربیت معلم بوجود آمد . کارهای بخش و توزیع فهرست و طبقه بندی کتب در این مرکز از جانب سه نفر کتابداران افغانی و يك نفر متخصص کتابدار سازمان Unesco انجام می شد . کتب آماده شلف به تمامی کتابخانه های آموزشی فرستاده می شد .

توأ میت دانشگاه کابل با دانشگاه های امریکایی و اروپایی اثر خوبی در انکشاف علم کتابداری در کشور ما گذاشت يك تعداد کتابداران افغانی برای گرفتن تخصص در این رشته به Indiana ، Wyoming و Hawaii در ایالات متحده امریکا رفتند و يك تعداد دیگر به مصر ، سدنی ، شوری و دیگر معالک که همه بعد گرفتن تخصص دوباره به افغانستان برگشتند . ازجانب دیگر در سال ۱۹۶۴ خانم نیوا وایت N. White از دانشگاه Wyoming و در سال ۱۹۷۱ جناب پروفیسور موکمیلن Prof. Muemillan از دانشگاه Indiana به کتابخانه مرکزی دانشگاه کابل آمدند . پیاده کردن

سیسم طبقه بندی و فهرست نویسی (کتابخانه کنگره L.C.) در کتابخانه مرکزی دانشگاه و بوجود آوردن يك کتابخانه نمونه و سهم آن در برنامه‌های آموزشی و تحقیقی دانشگاه مرهون زحمات ایشان است.

سازمان Asia Foundation از چند سال به این سو در پیشبرد علم کتابداری و تهیه مواد و دیگر تجهیزات برای کتابخانه‌های افغانستان کمک و همکاری خود را بصورت فعال شروع نموده است. کتب به زبانهای فارسی و انگلیسی به تعداد زیاد به انواع کتابخانه در افغانستان توزیع می‌گردد. سازمان British Council در سال ۷۱-۱۹۷۰ در حدود ۱۲ نمایشگاه کتب کودکان در افغانستان دایر نموده است که طرف‌علاقه و دل‌حسبی خاص قرار گرفت.

مؤسسه انتشاراتی فرانکلین در سال ۷۱-۱۹۷۰ يك اندازه فرنیچر و لوازم ضروری کتابخانه از قبیل شلف‌ها، میزها، صندلی‌ها و غیره برای کتابخانه‌های آموزشی تهیه کرد.

از جانب وزارت اطلاعات و کلتور افغانستان در سالهای ۱۹۶۴ و ۱۹۷۲ دوره‌های کوتاه آموزش کتابداری در کتابخانه مرکزی دانشگاه کابل دایر شد و يك تعداد زیاد کتابداران افغانی تحت نظر متخصصین آموزش ابتدائی کتابداری را دیدند. *علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*

نشر کتاب در افغانستان پیشرفت نکرده است. تعداد کمی روزنامه‌ها و مجلات به زبانهای فارسی و پشتو و انگلیسی در کابل و دیگر شهرستانها چاپ و نشر می‌شود. کتابشناسی ملی که بتواند نشریات و پیمانان آنرا در این مملکت نشان دهد وجود ندارد. تعداد کمی از ناشرین کتاب نشر می‌کنند لکن پیمانان آن بسیار کم و حتی ناچیز است. کتابفروشی‌ها بسیار کم و ساحه فعالیت شان محدود است و هم قیمت‌ها خیلی متفاوت است.

می‌توان گفت که در افغانستان بیش از ۱۰۰ کتابخانه آموزشی از سازمان

ایشیا فونڈیشن و موسسه انتشاراتی فرانکلین کمک بدست می آورند. کتبی که در اختیار کتابخانه های آموزشی گذاشته می شود عموماً فهرست شده و آماده فایل است. وزارت آموزش افغانستان کتابداران را موظف امانت دادن آنها و حفظ و نگهداری شان می سازد.

کتابخانه های کودکان و نوجوانان قسمت زیاد معاونت ها را از جانب کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان ایران و مراجع مختلف دیگر بدست می آورد. و در بخشی از کابل (شاه دوشمشیره) دارای يك کتابخانه مجهز به سرویس فیلم و غیره برای کودکان است مجموعه آن قسماً به زبانهای انگلیسی و فارسی است.

وزارت اطلاعات در بسط و توسعه کتابخانه های عامه سهم ارزنده دارد. بعلاوه بیش از سی کتابخانه عامه در مرکز کابل و استانها دایر شده است. کتابخانه عامه کابل در سال ۱۹۵۷ به اساس برنامه های انکشافی دولت و توجه خاص وزارت اطلاعات و کلتور با مساعدت و همکاری Mr. H. Bonny تاسیس و شروع بکار نمود. اولین مدیران کل احمد فرید کتابدار متخصص تحصیل کرده امریکا بود لکن بعد تروی به ریاست پارلمانی مقام نخست وزیری منسوب شد. سهم فرید در بوجود آوردن کتابخانه خطی که در بخشی از این گزارش از آن صحبت نمودیم خیلی ارزنده و قابل یادآوری است.

آینده نگری :

فعلاً بسیاری از کتابخانه های مرکز کابل دارای مجموعه های خوبی اند. لکن مشکلات تهیه مواد، طرز اداره و تهیه کارمند پیرایلم اساسی در شغل کتابداری محسوب می شود. يك اداره مشترك جهت نشر کتاب توسط Klitgaard پیشنهاد شد که خیلی از نگاه احتیاج مملکت مفید و موثر است.

وظیفه این اداره اشتراك مساعی بین نویسندگان، مترجمین، چاپخانه‌ها و ناشرین کتابخانه‌ها و کتابفروشیها است. اعضای این اداره متشکل از اعضای دولت (نه به شکل کنترولر) و شخصیت‌های خصوصی دیگر در این ساحه است.

مفهوم اداره خوب کتابخانه‌ها ساختمان سیاست ملی يك جامعه می‌باشد. اداره خوب را می‌توان وجود کتابداران لایق و فهمیده و تخصصی جستجو کرد. از نگاه توسعه علم کتابداری مملکت همسایه ایران خیلی جلو است. افغانستان می‌تواند با استفاده از امکانات و همکاری با سازمانهای مربوطه در توسعه علم کتابداری و پیشرفت کتابخانه‌ها قدم‌های جدی بردارد و امکان آنرا میسر سازد تا در دانشگاه کابل گروه کتابداری بوجود آید. البته یگانه مشکل دانشگاه در برآوردن این مامون نداشته‌اند استاد در رشته کتابداری است که می‌توان با اندک توجه و جلب کمک‌های مالک دولت این مشکل را رفع نمود.

روش‌ها: انکشاف و پیشرفت شغل کتابداری ارتباط مستقیم با روشهای معقول دارد. خدمات کتابداری تا زمانیکه دولت توسط سازمانهای مربوط اقدام به همکاری در بسط و توسعه کتابخانه‌ها و توجه خاص به این مسلك نکند انکشاف و پیشرفت کتابداری در جامعه میسر نخواهد شد. خوشبختانه در افغانستان دولت همیشه در برنامه‌های خویش توجه به این مسلك را فراموش نمی‌کند. استعمال کتابخانه‌ها باید شکل دینامیک داشته باشد.

اشکالات:

اشکالات تمامی کتابخانه‌ها در افغانستان بصورت عموم شبیه هم بوده که به ترتیب به شرح آنها می‌پردازم.

۱- کتابدار متخصص: منعکس‌کننده فعالیت‌های کتابخانه به

جامعه آن کتابدار متخصص است. کتابدار است که به ترتیب و تنظیم مواد و بکاربردن آنها می پردازد و جامعه کتابخانه را بطرز استعمال آن آشنا ساخته آنها را در بکاربردن مواد کتابخانه تشویق می کند و مطابق به نیاز جامعه کتابخانه و با در نظر داشت پیشرفت علوم و تکنالوژی در دنیا مواد در کتابخانه تهیه و آماده بهره داری می نماید. در تمامی نقاط افغانستان بیش از ۷ نفر کتابدار متخصص نیست آنها هم شغل های دیگری بفریز کتابداری انتخاب نموده اند و یا از جانب دولت به پست های دیگر دولتی گماشته شده اند. پس نسبت نبودن کتابدار متخصص روش ها و سیستم های مختلف را در کتابخانه های افغانستان می بینیم. حتی در بسیاری از کتابخانه های اختصاصی مربوط سفارت خانه ها و سازمان های خارجی و داخلی بروی مردم بسته است. در بسیاری جهات کتابخانه ها شکل تحویلخانه را داشته انسان با درهای بسته و قفل روبرو می شود.

۲- چاپ کتاب: تیراژ چاپ کتاب در افغانستان خیلی کم و حتی ناچیز است به این اساس مجموعه کتابخانه ها خیلی کم و نمی تواند بصورت درست نیاز جامعه کتابخانه را برطرف سازد. کتابخانه های مربوط سازمان های خصوصی (کتابخانه های اختصاصی) مجموعه های نسبتاً خوبی دارند.

۳- عدم علاقه و دلچسپی: چون مجموعه های کتابخانه ها ناچیز است و بخوبی نیاز جامعه را برآورده نمی سازد پس نمی تواند طرف علاقه و دلچسبی جامعه خویش قرارگیرد. بااستثنای کتابخانه های دانشگاهی که در طرز تهیه مواد و تنظیم و اداره آنها توجه زیاد می شود.

۴- خدمات سمعی و بصری: در اکثر کتابخانه ها فعالیت های آنها مربوط و منوط به کتاب است و از خدمات مواد غیر کتابی خبری نیست، اگر احياناً کتابخانه هایی که مواد سمعی و بصری دارند در طرز استعمال

و بکار بردن آن موفق نیستند .

۵- نبودن يك سیستم واحد طبقه بندی و فهرست نویسی در کتابخانه ها

تعداد کمی از کتابخانه‌ها دارای يك سیستم طبقه بندی و فهرست نویسی قبول شده در بین کتابخانه‌ها هستند . کتابخانه مرکزی دانشگاه (یگانه کتابخانه نمونه در کشور) دارای سیستم طبقه بندی (L.C.) کنگره است . چند کتابخانه محدود از سیستم طبقه بندی دیویی استفاده می‌کنند (بشمول کتابخانه‌های عامه) باقی همه فاقد يك سیستم طبقه بندی به شکل علمی هستند .

۶- سیاست انتخاب کتب: کتابخانه مرکزی دانشگاه کابل و

کتابخانه‌های عامه کمیته‌های انتخاب کتاب دارند دیگر در هیچ کتابخانه چنین کمیته وجود ندارد . بودجه که در اختیار کتابخانه‌ها قرار داده می‌شود اکثراً صرف مواد غیر ضروری می‌شود و به نیاز جامعه کتابخانه توجه نمی‌شود .

کتابخانه پوهنتون کابل منحصیث یگانه کتابخانه علمی و مرکزی آرزوهای محققان کشور همیشه سعی دارد که بحیث يك کتابخانه نمونه و بکل مجهز و عصری به سبک کتابخانه‌های جهان بوده باشد . به اساس این مفکوره در موقع لازم پلانهای انکشافی روی پرنسیب های فنی طرح و بمنظور انجام این مرام امید داریم در سالهای آینده به انجام قسمتی از برنامه‌های زیر موفق گردیم .

تاسیس سکشن عکس ها ، ترتیب فهرست مقالات داری و پنبتو، رفع نواقص کارت کتلاک ، فهرست کلکسیونهای موجوده مجلات ، تهیه برگه ها و فهرست فلم ها و فیلم سترپها ، انکشاف سکشن قرض کتاب ، تهیه کتب بیشتر به زبانهای فارسی و پنبتو، رفع نواقص فعلی بخش مرجع، انکشاف تبادله کتاب با کتابخانه‌ها و سازمانهای نشریاتی خارجی ، ترتیب راهنمای کتابخانه

نشر مجله‌ای به نام راهنمای کتاب، فرستادن اعضای علمی کتابخانه جهت تحصیلات عالی، برگزاری هفته کتاب، لیلام کتبی که در اثر وجین از مجموعه کتابخانه خارج می‌شود، ترتیب سمینارها و آشناساختن دانشجویان و استادان به مواد کتابخانه، ایراد کنفرانسها در باره اهمیت کتاب و کتابخانه همکاری با کتابخانه‌های اختصاصی پوهنجی‌ها، تهیه ماشین زیراکس، تهیه دستگاه مطالعه فیلم، استرداد حقوق علمی اعضای علمی کتابخانه تهیه میکروفیلم آثار ذیقیت، تدريس علم کتابداری در دانشکده‌های علوم تربیتی و ادبیات.

۷- نبودن روش امانت بین کتابخانه‌ها.

۸- کم بودن مقادیر بودجه کتابخانه‌ها.

۹- پائین بودن سطح مزد کتابداران متخصص و غیرمتخصص و

شناخته ماندن علم کتابداری.

۱۰- عدم موجودیت تجهیزات و لوازم ضروری در کتابخانه‌ها.

۱۱- اکثر کتابخانه‌ها فاقد ساختمان خوب و مناسب حال کتابخانه

هستند.

۱۲- سیستم وجین در کتابخانه‌ها وجود ندارد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

توصیه ها:

۱- سیاست تهیه و انتخاب مواد: در تهیه و انتخاب مواد، مواردی

باید تهیه شود که به زبان جامعه کتابخانه بوده و یا احیانا به زبانی باشد

که برای جامعه کتابخانه قابل فهم باشد. من در جریان بازدید از کتابخانه

بیش از ۷۰ درصد مجموعه آنها را به زبانی دیدم که اصلا برای جامعه‌اش

قابل فهم نیست و طوریکه بریکارده آنها نظراند اختتام آنها طرف استفاده

جامعه خویش قرار نگرفته است.

۲- پرسونل : کتابدار متخصص و یا احیانا دوره دیده کتابداری

در کورس های کوتاه مدت برای کتابخانه ها در نظر گرفته شود .

۳- در سیستم طبقه بندی مجموعه های کتابخانه ها يك روش علمی

مد نظر گرفته شود که اینهم نیاز به وجود کتابدار متخصص دارد .

۴- بنیان گذاری و بپا ایستادن انجمن کتابداران افغانی از مسایل

خیلی ضروری است و بدون موجودیت آن نمی توان کاری به امور کتابخانه ها

و علم کتابداری انجام داد . باید کارهایی که در سال ۱۹۷۲ (۱۳۵۱)

در این باره شده دنبال گردد و از تجربه های معالک دوست و همجوار خاصا

ایران استفاده گردد . و بودجه از جانب دولت که علاقه زیاد به امور

کتاب و کتابخانه در مملکت دارد گرفته و در اختیار انجمن گذاشته شود .

۵- تجهیزات و وسایل کتابخانه ها مد نظر باشد .

۶- برای اینکه به شغل کتابداری در افغانستان خدمتی انجام

شده باشد به تشکیل دوره های کوتاه آموزش کتابداری توجه جدی شود و هم

امکان آن میسر گردد تا در بیارتمنت کتابداری به سویه لیسانس در دانشکده

علوم تربیتی بوجود آید .

۷- سیستم تبادل با کتابخانه های معتبر دنیا خاصا معالک همزبان

ما توسعه داده شود . *پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*

۸- درباره امانت بین کتابخانه ها يك اشتراك مساعی بین خود

کتابخانه ها بوجود آید .

کابل - مرداد ماه ۱۳۵۴

منابع و مأخذ

- ۱- افغانستان . وزارت معارف . راپور اجراءات پروفیسور فیدرمتخصصه
کتابداری . کابل ، موسسه تعلیم و تربیه ، ۱۹۵۷ .
- ۲- نورالحق ، سامعه . مأخذ مفید در انکشاف سوبه معلمان انگلیسی .
کابل ، دانشکده تعلیم و تربیه ، ۱۳۴۵ .
- ۳- افغانستان ، وزارت اطلاعات و کلتور . سالنامه افغانستان ۱۳۵۲ .
کابل ، مطبعه دولتی . ۱۳۵۳ .
- ۴- انجمن اریانا دایره المعارف . اریانا دایره المعارف . کابل ، مطبعه
دولتی ، ۱۳۳۵ .
- ۵- همایونفرخ ، رکن الدین . تاریخچه کتابخانه‌های ایران و کتابخانه‌ها
عمومی تهران . تهران ، [بی تا]
- ۶- افغانستان . وزارت مالیه . نخستین پلان پنجساله اقتصادی کشور .
کابل ، مطبعه دولتی ، ۱۳۳۵ .
- ۷- افغانستان . وزارت پلان . سومین پلان انکشافی افغانستان . کابل ،
مطبعه دولتی ، ۱۳۴۵ .
- ۸- رهین ، عیدالرسول . راهنمای کتابخانه‌های مکاتب در افغانستان .
کابل ، فرانکلین ۱۳۴۹ .
- ۹- دانشگاه کابل . کتابخانه مرکزی . راپور فعالیت‌های کتابخانه مرکزی
پوهنتون کابل . کابل ، دانشگاه کابل (۱۳۵۲)
- ۱- دانشگاه کابل . تعلیماتنامه کتابخانه مرکزی دانشگاه کابل . کابل ،
کتابخانه مرکزی ۱۳۴۶ .

